

US WURK LXVI (2017)

[1383]

Rûtime en ritueel

It dichtsjen fan Obe Postma¹

Goffe Jensma

Abstract

In recent years many critics and literary historians have attempted to understand Obe Postma's poetry primarily from his literary and scientific readings, and the philosophy he built from this. In this article, the review of a factual, and strictly chronologically told, new biography, written by Tineke Steenmeijer-Wielenga, as well as of a critical review of Postma's volumes of poetry by Geart van der Meer, result in a different insight. Not Postma's philosophy, but the way he practiced the writing of poems, provides understanding of his intentions. Postma used his walks around the Groningen and Frisian countryside, as well as his archival studies into the history of the region, as means to activate 'historical sensations' (a term introduced by the Dutch historian Johan Huizinga). The writing of poems on Sunday afternoons must have been an addictive ritual to the poet. Postma's strolls are somewhat comparable to Marcel Proust's famous Madeleine cookies: they both revive the feeling of happiness and fullness of days gone by.

In dichter wurdt troch it libben twongen om learaar te wêzen. Hy mei der net rjocht oer mar liedt dochs gewillich/net-gewillich dat geregelde, rûtimeuze libben fan seis dagen yn 'e wike hurd wurkje te moatten. Om by te kommen en om út te rêsten makket er op snein leafst lange kuiers om – as hichtepunt fan de wike – it geniet fan wat sa'n kuier oprôp yn gedichten fêst te lizzen. Sa wie it libben fan Obe Postma, boeresoan, Fries om utens, learaar wis- en natuerkunde oan in Grinzer HBS en dilettant-histoarikus en dichter. It wie in lang libben, hast in iuw lang, en tagelyk in libben dêr't it measte net yn foarfoel. Postma bleau libbenslang frijfeint en fiere reizen hat er net makke. Mar – en dat is de paradoks – troch syn dichterskip omfieme dat libben dochs alles: de wrâld, it lytse en it grutte, de minsken fan no en dy yn it ferline, Fryslân, de wrâld. Syn poëzy ropt dat 'alles' op.

1. Dit artikel is skreaun nei oanleiding fan it ferskinen fan: Tineke Steenmeijer-Wielenga en Geart van der Meer, *Obe Postma. In libben dat bloeide nei syn aard* (Ljouwert: Elikser Uitgeverij, 2017).

US WURK LXVI (2017)

Oer it libben en wurk fan Obe Postma – troch syn learlingen op de HBS spotsk oantsjut as Obertje Postma, mei om't er altyd in streekjebroek en in festje oan hie – is no by Elikser yn Ljouwert in dûbelboek (twa boeken yn ien bân) ferskynd. It is – se binne – skreaun troch Tineke Steenmeijer-Wielenga en Geart van der Meer. De earste jout in biografysk ferhaal, de twadde analysearret de poëzy. Ik ha net it idee dat de twa auteurs in soad mei-inoar praat ha oer de gearstalling fan har boeken, mar beide lykje yn dy sin op inoar dat se in gronologyske, prospektive oanpak keazen ha en de lêzer respektivelik de gong fan it libben en de ûntwikkeling fan de poëzy meibelibje litte. Ymplisyt jouwe beide boeken sadwaande moai kommentaar op inoar.²

Foar de Postma-kunde – en dat is in reedlik grutte tûke fan sport tsjintwurdich³ – liket it boek fan Steenmeijer-Wielenga my belangriker as dat fan Van der Meer. Dat is net omdat syn ynterpretaasjes de muoite net wurdich wêze soenen. Krekt oarsom: Van der Meer syn hiel nuchtere lêzing fan de bondels dy't Postma by syn libben útjûn hat, jout mear klearrichheid oer de groei en it karakter fan it wurk.⁴

Steenmeijer-Wielenga hat lykwols de moed opbrocht om – yn in oandwaanlik earlik 'Neiskrift' – ta te jaan dat se mei de filosofyske omballingen fan Obe Postma gjin affiniteit genôch hie om it proefskrift dat se yn gedachten hie ek dien te meitsjen en yn it iepenbier te ferdigenjen. It stiet har bot te priizgjen dat se it, nettsjinsteande dy twivel, úteinlik dochs oan-

-
2. Taheakke oan dy syn diel fan it boek binne Van der Meer syn skôgingen oer de kwaliteit fan Postma syn oersettingen fan it wurk fan Emily Dickinson en Rainer Maria Rilke, dêr't ik yn dit artikel net op yngean.
 3. Foar in wiidweidige literatuerlist sjoch Breuker, 'It godlike fan dream en sinnen', yn: Obe Postma, *Samle fersen*. Tineke Steenmeijer-Wielenga ed. (Ljouwert: Friese Pers 2005) 499-576; list op 571-575. De belangrykste hjir oanhelle titels binne: Fokke Sierksma, *Bern fan de ierde*. In essay oer it dichtwurk fan Obe Postma (Drachten: Laverman 1953), de temanûmers fan *De Tsjerne* 8-3 (1953) en *Trotwaer* 29 (1997), beide mei dêryn koartere en langere skôgingen fan in grut oantal auteurs, de striidskriuwerij tusken Geert van der Meer, 'Ta skiente brocht wat net as libben wie', *Trotwaer* 11-4 (1979) 209-256 en Tony Feitsma, 'Obe Postma. Un tachtiger yn Fryslân', *Trotwaer* 13-1 (1981) 12-65; de ynliedingen by Obe Postma, *Samle fersen*. Tineke Steenmeijer-Wielenga ed. (Baarn: Bosch en Keuning 1978) en (2005), de ynaugurele rede fan Philippus Breuker, *Obe Postma als auteur van het sublieme* (Ljouwert: Fryske Akademy 1996) en de 18 ôfleveringen fan it tydskrift *Wjerklank* fan it Obe Postma-selskip: <http://www.obepostma.nl/category/activiteiten/wjerklank-2/> [riepichte 7 mei 2017].
 4. Van der Meer syn oanpak die my tinken oan dy fan Broer van der Hoek, dy't op inselde manier Postma syn bondels bylâns giet om it begryp 'ferbylding' te hifkjen; Idem, 'De ferbylding by de dichter Obe Postma', *Trotwaer* 14 (1982) 121-130.

US WURK LXVI (2017)

doarst hat om har samle materiaal publyk te meitsjen. En yndie, har boek is net folle mear as in kreas oerskreaun en beoardere skrift mei oantekeningen oer argyfbesites en literatuerstúdzje. Mar foar de kennis fan it libben fan Obe Postma sil it krekt dêrom tenei in ûnmisbere boarne wêze. It jout nij materiaal neffens wat earder troch sokken as bygelyks Breuker en Feitsma byinoar fandele is. Steenmeijer-Wielenga is wat dat oanbelanget ek net de earste de bêste, se is troch har langjierrich direkteurskip fan it Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum trochkrûpt yn de Fryske literatuer en it ûndersyk dêrnei. It samle materiaal is dêrtroch ek sûnder útsûndering relevant.

It komt de helderheid te'n goede dat de opbou folslein konvinsjoneel is. It earste haadstik fan it boek is in oanklaaide genealogy; wêr komt Postma wei, wa wiene syn foarâlden? Dêrnei komme heit en mem wiidweidich oan bar, wêrnei't, hieltyd yn aparte haadstikken, jeugd, studintetiid, learaarskip yn Grins en de lange pensioenperioade yn Ljouwert behannele wurde. Mear tematysk fan opset binne in haadstik oer de – 'homoseksuele'? – freonskip mei de heechlearaar filosofy Tjitse de Boer en in ôfslutend stik oer Postma syn dichterskip.

Ik ken gjin oar boek oer Postma dat de feiten fan syn libben sa moai en sa folslein yn gronologyske folchoarder presintearret. It effekt dêrfan is dat je in goed byld krije fan de ûntwikkeling fan dit libben. It boek is ek in plezier om te lêzen en it jout – al least dat die it my – ek in protte nije ynformaasje. In lyts feitsje dat my bygelyks wol altyd bybliuwe sil, is de nuvere figuer fan Postma syn heit: in man dy't super-swijsom wie omdat er bang wie dat er der wat útflappe soe dat net wier is.

It boek fan Steenmeijer-Wielenga mei dus as biografy in stap foarút hjitte. En ik bin it dan ek net mei de skriuwster sels iens, dat it ûntbrekken fan in folslein begryp fan de filosofy fan Postma (as er dy al hie) in biografy yn it paad stean soe. Krekt oarsom, soe ik hast tinke, *In libben dat bloeit nei syn aard* jout in helderder byld fan Postma syn biografy as alle oare resinte literatuer. It is yn de kearn it byld dat ik yn de earste alinea fan dit stik ûnder wurden brocht.

* * *

Ien fan de útgongspunten fan Steenmeijer-Wielenga har biografy is fierders dat de gedichten fan Postma autobiografyske oanliedingen ha. Har boek hat as oan it wurk fan Postma ûntliend motto: '.... al wat ik skriuw, dat is wier bard' ([v], 146 en 245). Sa'n ien-op-ien ferbining tusken libben en wurk is literatuerteoretysk sjoen problematysk. Mei dat wol: gedichten brûke as in

US WURK LXVI (2017)

boarne foar de biografy fan de dichter? Oangeande Postma syn ‘homoseksualiteit’ hat Jan de Kater noch net sa lang lyn de resinte literatuer hifke en syn negative konklúzje oer de gedichten as bewiis foar homoseksualiteit is, sa liket it my ta, ek mear yn it algemien fan tapassing.⁵ In gedicht is nea in bewiis tsjin of foar de dichter.

Boppedat is sa’n oanpak foar it geniet fan it wurk ek net altyd produktyf. Krekt troch dy nauwe ferbining en troch it idee dat de poëzy in soartemint fan ferslachlizzing fan Postma syn libben is, wurde de dichter en syn wurk iersker en banaler, soms wol wat te. ‘Gatskes, wat in narsistyske jeuzel is dy Obe Postma dochs’, tocht ik ûnder it lêzen soms. En dat wylst ik syn wurk graach lêze mei. It boek joech datoangeande soms in dûbel gevoel. Radioman Gijs Stappershoef lei oait dyselde twaspjalt moai bleat. Dat guon fan syn âld-learlingen Postma foar de mikrofoan in ‘ûnbarmhertige’ ‘valse nicht’ neamden, dearde Stappershoef lykwols net; Postma’s poëzy wie ymmún foar sokke byldfoarming.⁶

Yn eardere oersjoggen en skôgings fan Postma syn libben en wurk waard ek dy syn poëzy trouwens net altyd like heech oanslein. Lolle Nauta begûn yndertiid, yn 1958, syn resinsje fan Postma syn lêste bondel mei: ‘Foar mear as ien lêzer fan fryske gedichten is obe postma net folle mear as in ferse-makker dy’t hieltyd wer itselde bestammelt’.⁷ Ek de fernijende skriuwers út it desennium dêrnei, lykas Jelle Kaspersma, Trinus Riemersma en Josse de Haan, lykje my net de meast entûsjaste afficionados.⁸ Lykwols, ek at je de fersterking fan positiviteit dy’t kanonisearring no ienris meibringt wat ferrekkenje, wurdt Postma neist Gysbert Japicx en de Halbertsma’s ûnderwi-lens wol algemien besjoen as de tredde berchtop yn de Alpen fan de Fryske literatuerskiednis.

5. Jan de Kater, ‘De twee Postma’s - schrijfboek’ <<https://sites.google.com/site/schrijfkater/de-twee-postma-s>> [rieplichte 7 maaie 2017].

6. Gijs Stappershoef, ‘Een aardige man’, *Trotwaer* 29 (1997) 64.

7. Nauta, ‘Dichter sûnder poezij - poezij sûnder dichter’, *Tsjerne* 13 (1958) 80-84, sitaat op 80 (letter werútjûn yn: Lolle Nauta, *Stasjonearre yn Fryslân: essays, besprekken en polemiken* (Ljouwert: Fryske Akademy 1999) 127-131).

8. Foar Josse de Haan en Jelle Kaspersma en Trinus Riemersma, sjoch it temanûmer fan *Trotwaer* 29 (1997). De resepsje fan Postma syn wurk wurdt – al least foar de perioade oant 1997 – beskreaun troch Ronald Noppers en Babs Gezelle Meerburg, ‘Opmakke as in byld. Byldfoarming om Obe Postma’, *Trotwaer* 29 (1997) 65-72. Fan earder datum binne Van der Meer, ‘Ta skiente brocht wat net as libben wie’. Resinsje fan Obe Postma, *Samle fersen* (1987), *Trotwaer* 11 (1979) 210-222, en Breuker, ‘It godlike fan dream en sinnen’, 205-210.

US WURK LXVI (2017)

Ik tink dat him dat benammen ek sit krekt yn de ‘filosofy’ fan Postma, of better yn it trochgeande en hieltyd fierder oanboazjende debat ûnder Postma-leafhawwers dêroer. De earste dy’t dêrmei begûn, wie de godstsjinstwittenskipper Fokke Sierksma yn syn fameuze essay ‘Bern fan de ierde’ út 1953.⁹ Op side 27 fan dat essay dûkt ynienen it ‘psychysk monisme’ fan Gerardus Heymans op: ‘Alles komt fuort út de geast en alles giet werom nei de geast, ek wat wy stof neame’. Sûnt is de diskusje oer dy filosofy en poëtika fan Postma hieltyd mar wer fierder ferfine en útdjippe, sûnder oait syn beslach krigen te hawwen. Belangrike stapstiennen binne eardere stikken fan Geart van der Meer en benammen de reaksje dêrop fan Tony Feitsma, de ynaugurele rede en de biografy yn de tredde edysje fan de *Samle fersen* beide fan Philippus Breuker en ek tal fan lytsere bydragen oan it blêd fan it Obe Postma-Genoatskip *Wjerklank*.¹⁰ Al dy teksten, al hoe bot ek yn-jûn troch oprjochte ynteresse fan yndividuen, binne tagelyk ek fêst ûnderdiel fan it proses fan kanonisearring fan it objekt. Postma yn ferbân te bringen mei hieltyd gruttere nammen – fan Heymans yn it begjin oant Plato en Aristoteles oan ’e ein – makket Postma (en fansels ek syn bestudearders) hieltyd belangriker en dêrmei de Fryske literatuer as gehiel stees minder nearzich en lyts.

De dwerse fraach dy’t dat by my opropt is: kin men Postma dan net begripe en genietsje sûnder krekte kennis fan dy filosofy? Ek oer dy fraach is earder diskusje fierd. Lolle Nauta bygelyks – foar safier’t ik sjen kin de iennichste beropsfilosoof ûnder de Postma-kundigen – mient (noch by it libben fan de dichter, yn 1958):

‘Der mei ris in essayist wêze dy’t postma syn bondels skoan brûke kin as projektsjefflak foar eigen idéen; in stilistikus dy’t him wolris in ûremannich fornuverje wol mei de dichter syn eigen wize fan sizzen; in goe-fries dy’t eigen greide en terpen hjir weromfynt of sels, sa’t de dichter meidielt, “in man fier útstekkend boppe de mannichte” dy’t de dei bigjint mei “de dichten fan obe postma”, as it my net mist, ite hiel hwat dichters en gedichtelêzers leaver hwat oars by har moarnsbrogge as fersrigels fan obe postma. Alhoewol’t syn sjongen it hiele fryske lân omfiemet, de rounte om de dichter is lyts. Net eltse geast kin de algeast fan postma neikomme.

Tomin eare soe it foar de earbere dichter wêze hjir út to bisluten, dat syn fersen in fine poëtyske noas forûnderstelle.’¹¹

9. Sierksma, *Bern fan de ierde*.

10. Sjoch de literatuer ûnder noat 1.

11. Nauta, ‘Dichter sûnder poezij – poezij sûnder dichter’, *Tsjerne* 13 (1958) 80-84, 80.

US WURK LXVI (2017)

Van der Meer – yn syn diel fan *In libben dat bloeide nei syn aard*- stiet tinkt my helte tichter by Nauta as by de oare kant. ‘Myn stânpunt hat altyd west dat in tekst yn prinsipe autonoom is en begrepen wurde moatte kin sûnder biografise kennis fan de skriuwer en sûnder alles te witten wat dy skriuwer sels lêzen hat’, bringt hy syn útgongspunt ûnder wurden. (252) Hy toant him as lêzer in nuchtere en pragmatyske debunker. Ien foar ien giet er de dichtbondels fan Postma bylâns en hifket dy op har eigen ynhâld en foarm sûnder him yn it foar te bekroadzjen oer wat dêrnei noch komme soe of oer it gehiel fan it poëtysk oeuvre. Fan Postma syn monisme en de diskusjes dêroer moat er ek net safolle ha: ‘Wat ik net leauwe kin, is dat der op ’t heden minsken binne dy’t ek mar in stoer foar dit aspekt fan Postma syn dichtsjen jouwe. As syn dichtwurk bliuwende wearde hat, dan sjogge de minsken dat grif net yn dizze ûnbewiisbere en healwize ûnsin’. (301) Van der Meer hâldt fol dat, salang’t men net de biografy yn de diskusje behellet en jin as lêzer suver op de poëzy sels rjochtet, de filosofy fan Postma net helder wurdt, mar in cumul bliuwt fan dizzenige begripen as algeast en wrâldsiele: ‘Postma syn wrâldskôging bestiet dan ek, hoe moai dichterlik ek faak formuleard, út nuver-aardige briedstoeloptinkensels’. (314)

* * *

Werom ta de kearn dus. Dy sit him, alteast wat my oangiet, net yn Postma’s filosofy, want dy liket my yndie folle simpeler as dat de literatuer ha wol en ek folle minder útsûnderlik. It tilt yn Europa en yn Nederlân al sûnt de twadde helte fan de njoggentjinde iuw op fan de spinozistyske, panteïstyske, monistyske tinkers en skriuwers. Kennis fan de eksakte posysje fan Postma yn dat fjild (as dy al opdien wurde kin) jout ynteressante ynfo oer syn libben, mar ferklearret yn de kearn net syn gedichten en makket se likemin begrypliker en better te genietsjen.

Ik ha wol in suggestje oer hoe’t je libben en wurk op in oannimlike(r) manier ferbine kinne soene. Earder as yn de filosofy sit de kearn him, en dat wurdt befestige troch it boek fan Steenmeijer-Wielenga, yn de praktyk fan it dichtsjen sels. Wat hieltyd wer opfalt, is hoe’t foar Postma it dichtsjen in rûte en in ritueel wie. De ferliking mei Marcel Proust en dy syn moalkoekjes twingt him op. Of noch better: mei Johan Huizinga en dy syn histoaryske sensaasje. Huizinga jout in omskriuwing fan it begryp ‘histoaryske sensaasje’ dy’t – tink om it it neamen fan dy notarisakte – ien op ien tapast wurde kin op Postma syn dichtsjen:

US WURK LXVI (2017)

‘Het kan zijn, dat zulk een historisch détail, in een prent, maar het zou even-goed kunnen zijn in een notarisacte, terwijl het mij toch als zodanig onverschillig is, mij opeens het gevoel geeft van een onmiddellijk contact met het verleden, een sensatie even diep als het zuiverste kunstgenot, een (lach niet) bijna ekstatische gewaarwording van niet meer mij zelf te wezen, van over te vloeien in de wereld buiten mij, de aanraking met het wezen der dingen, het beleven der Waarheid door de historie.’¹²

It fernuvert my al hiel lang dat net ien earder opmurken hat dat wat de yn de tee stipte moalkoekjes foar Proust diene om it ferline op te roppen, dat Postma dêrfoar syn kuiers troch it lânskip en nei it argyf brûkte. Algeduerich dûkt dit stramyn yn it wurk fan Postma op. Oant syn pensioen giet er, meast op snein, te kuierjen en de kuier sels ropt wat op dat yn in gedicht fêstlein wurdt en dat de dichter ûnderfynt as – in better wurd is der yndie net – in histoaryske sensaasje. Treffend omskriuwt Huizinga dy as ‘...een ingaan in een sfeer, het is een der vele vormen van buiten zich zelf treden, van het beleven van waarheid.’¹³

Nei syn pensioen hâldt Postma, sa lit Steenmeijer-Wielenga sjen, dy rûte ek oan: troch de wike giet er nei it argyf om op snein genôch materiaal te hawwen foar de histoaryske sensaasje dêr’t er oan ferslave rekke is. Postma syn dichtsjen is yn myn eagen in ferslaving, in kombinaasje fan de rûte fan it wurk, fan de kuier en fan it argyfûndersyk en dêrnei it sneinske ritueel fan it dichtsjen en de roes fan de histoaryske sensaasje: ‘het beleven der Waarheid door de historie’.

As ik it oan tiid hie, soe ik dus in boek oer Postma skriuwe mei as titel: Rûte en ritueel: it dichtsjen fan Obe Postma, en ik soe as motto kiese: ‘Tûzen ljochte sneinen hawwe my freugde brocht/Wurksame dagen hawwe my wat fan har bloedslach litten.’¹⁴

Frysk Ynstitút RuG

12. J. Huizinga, *Verzamelde werken* (Haarlem : Tjeenk Willink, 1948-1953), II, 566.

13. Huizinga, *Verzamelde werken*, VII, 71.

14. Postma, ‘Bylden’, *Samle fersen* (2005) 199.